

2. **Економіка України:** десять років реформ/ За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 496 с.
3. **Злупко С.** Об'єктивні передумови і національні особливості формування української економічної системи// Розбудова держави. – 1996. – № 6. – С. 46.
4. **Коропецький І.** – С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. – К.: Либідь, 1995. – С. 13.
5. **Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Чайковський В.Ф.** Економічна історія: Курс лекцій/ За ред. Б. Лановика. – 2-ге вид., перероб. – К.: Вікар, 2000. – С. 251-252.
6. **Павлишенко М.** Борони нас, Боже, від такого перехідного періоду// Віче. – 2001. – № 12. – С. 59.
7. **Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В.** Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.: Україна, 1997. – С. 7.
8. **Поплавська Ж.В.** Економіка України. Курс лекцій. – Львів: ДУ "Львівська політехніка", 1997. – С. 3.
9. **Сакс Дж., Пивоварський О.** Економіка перехідного періоду: Уроки для України/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1996. – С. 7-10.
10. **Юрківський В.М.** Країни світу: Довідник. – К.: Либідь, 1999. – С. 74-77.

УДК 330.342.3:330.117"714"

Доц. Г.Я. Аніловська, канд. екон. наук – ЛКА

ГОСПОДАРСЬКА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА АРХІТЕКТУРА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізуються модель господарської глобалізації Центр-Периферія та глобальних господарських процесів на національні економіки. Визначено важливість та необхідність "відкриття" української економіки.

Н. Ya. Anilovska – LCA

Economic globalization and architecture of the world economy

The model of economic globalization "Centre-Periphery" and of global economic processes on national economies is analyzed. The importance and necessity of the "opening" of the Ukrainian economy is defined.

Господарська глобалізація спричинилася до формування своєрідної архітектури світової економіки, в якій чітко вимальовуються *Центр* і *Периферія* із відповідним розподілом ролей. Центр представлений промислово розвинутими країнами, що входять здебільшого в Організацію економічного і соціального розвитку (ОЕСР, на початок 2000 р. – 29 країн). Решта світу складає Периферію, яка концентричними колами оточує Центр. Тут теж є своя ієрархія, тобто дислокація в колах, що розташовані ближче і далше від Центру. Картина нагадує коперніковську планетарну систему: чим далі від Центру, тим "холодніше".

Центр – переважно країни ОЕСР.

Нові індустріальні держави: Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Таїланд, Сінгапур.

Країни з ринками, що розвиваються: Аргентина, Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Мексика, Саудівська Аравія, Туреччина, ПАР.

Країни з перехідною економікою: країни Східної Європи (Албанія, Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Чехія, Словаччина), країни, що утворилися після розпаду СРСР та Югославії.

Країни, що розвиваються, проміжного стану – передусім "сировинні" країни, які використовують надходження від експорту для розвитку (країни ОПЕК, Південної Америки).

"Маргінальні" слаборозвинуті країни – переважно африканські.

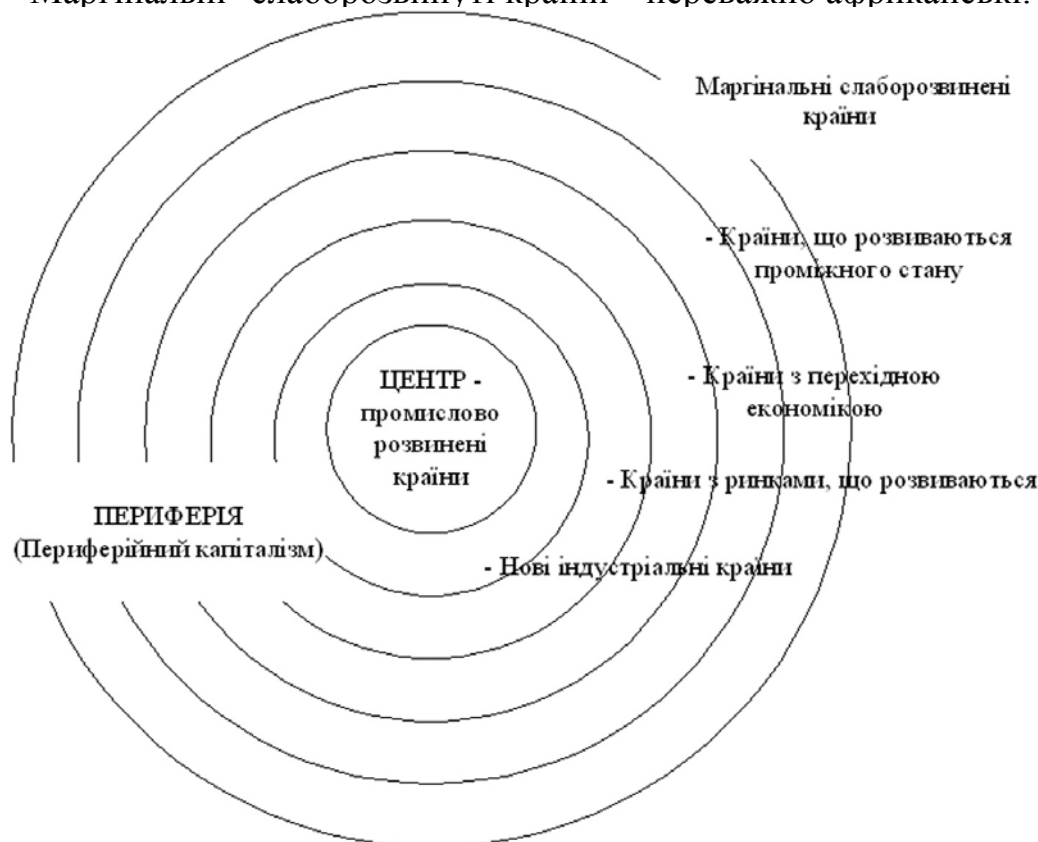

Рис. Модель глобальної світової економіки "Центр – Периферія"

У Центрі зосереджені капітали, інформація і нові технології. На Периферії знаходяться корисні копалини, сировина, дешева робоча сила та значні ринки збуту готової продукції. Відносини між Центром і Периферією базуються на ринкових засадах: більшу вигоду отримує той, хто володіє більшою економічною владою, важливішими й дефіцитнішими ресурсами. Тому ці стосунки є лише формально рівноправними, а насправді виражають підпорядкованість Периферії Центру з усіма впливаючими звідси наслідками.

А вони достатньо промовисті й сумні. На 20 % населення планети (так званий "золотий мільярд"), яке проживає в Центрі, припадає 86 % світового ВВП. І на таку ж кількість населення у найбідніших країнах – усього 1 % [1, с.2]. Квінтильний коефіцієнт показує разючий результат – 86:1.

Модель глобалізації Центр і Периферія поділяє багато економістів. І не лише представники країн "третього світу", як, наприклад, індієць Р. Котхари і сенегалець С. Амін. Такої позиції дотримуються і голландець В. Вертхейм, і американець Дж. Сорос. Класик "третього світу" С. Амін вказує на те, що глобалізм використовується високорозвинутими країнами для визиску країн, що розвиваються. Глобалізм, на його думку, це "ідеологічний дискурс, покликаний легітимізувати стратегію імперіалістичного капіталу" [2, ст.113]. Під останнім він розуміє капітал, спрямований на захоплення зовнішніх ринків, трактує його в дусі теорії економічного імперіалізму.

Центр, на думку С. Аміна, і надалі прагнутиме зберігати домінування на світовому просторі за рахунок утримання п'яти монополій [2, ст.113]:

- монополії на новітні технології;
- монополії та контролю за фінансовими потоками на глобальному рівні;
- монополії на допуск до природних ресурсів планети;
- монополії на інформацію та мас-медіа;
- монополії на зброю масового знищення.

Господарська глобалізація, безперечно, – об'єктивне й прогресивне явище, яке уособлює соціально-економічний поступ людства. В перспективі вона має забезпечити зростання світового багатства й добробуту, більш справедливий їх розподіл. Однак даний (початковий) етап глобалізації, що охопив країни з різними стартовими умовами, супроводжується значними виграшами одних і такими ж втратами інших. Попри помітну гуманізацію міждержавних стосунків, останні залишаються корисливими, егоїстичними. Завоювані монопольні позиції (і зазначені амінівські) ревниво охороняються, ніхто не має наміру ділитися ні з ким своїм домінуючим становищем та економічними вигодами. Це звучатиме ще переконливіше, якщо згадаємо, що основними провідниками господарської глобалізації є приватні фірми – ТНК, БНК, ТНБ, для яких основною метою залишається максимізація прибутку. Існування на периферії, тим більше на її зовнішніх колах, означає для країни небезпеку цінового визиску з боку "центральных" держав, консервацію відсталості, аж до втрати економічної незалежності.

Все це безпосередньо стосується й України. На нашу долю випало складне завдання: формування "відкритої" економіки, вихід у світовий економічний простір в умовах "дикого" етапу господарського глобалізму. Тому слід знати й зважати на небезпеки, які таїть у собі цей процес.

На це додатково звернули увагу демонстрації представників країн, що розвиваються, та їх західних прихильників, проведені в Сієтлі (США), де проходив черговий раунд СОТ (січень 2000 р.) і Бангкоку (Таїланд), де відбувалася сесія Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), (лютий 2000 р.).

До найважливіших загроз, що їх несе із собою господарська глобалізація, слід віднести:

- економічні втрати, що виникають із господарських контактів із сильнішими партнерами;
- небезпека витіснення на узбіччя технологічного та соціально-економічного прогресу;
- шкідливі впливи глобальних господарських процесів на національну економіку;
- обмеження можливостей держави щодо проведення автономної соціально-економічної політики.

Відносини між Центром і Периферією є завідомо несправедливими. І це не лише тому, що ТНК прагнуть використати своє домінуюче становище на периферійних ринках, а й тому, що ринкові закони завжди дискримінують слабших. Низький рівень продуктивності праці разом з надмірною пропозицією сировинних товарів та товарів з низьким ступенем переробки ставить

виробників слаборозвинутих країн у невідгідне становище на світових ринках. Тут спрацьовує механізм "ножиць цін", що базується на ефекті відносних цін. Створюється ситуація вартісного "розриву" між готовою продукцією, високотехнологічними товарами, які пропонує Центр, і природними, сировинними ресурсами, що їх здатні поставляти "периферійники". В результаті відбувається нееквівалентне привласнення ресурсів слаборозвинутих країн розвинутими. Пропозиції щодо виправлення ситуації, висунуті країнами "третього світу" і подані в програмі Нового світового економічного порядку ще 1977 р., були відхилені членами ОЕСР. Не прийнятий і Кодекс поведінки ТНК. Це свідчить про те, що Центр не хоче відмовлятися від своїх економічних привілеїв, від збирання "ренти зі знедолених" [3, ст.105]. Це означає й те, що в глобальному середовищі продовжує діяти право сильного, а також система подвійних стандартів. До зазначених втрат слід додати ще й вивезення із слаборозвинутих країн прибутків (надприбутків), що повсюдно практикується ТНК, інтелектуальне знекровлення нації внаслідок переманювання до Центру "мізків", боргову кабалу, що виникає в результаті інтенсивних запозичень, тощо.

Але це ще не всі злигодні периферійного існування. Ще страшнішою є перспектива витіснення країни на узбіччя науково-технічного та цивілізаційного розвитку, консервація відсталості. Саме таку перспективу віщують слабким і пасивним державам закони глобального середовища. Конкурентна селекція, яка працює на внутрішньому ринку, нещадно вибраковує економічно та організаційно слабкі підприємства. Те ж діється у світовому господарському просторі, але вже з країнами. І лише з тією різницею, що "переможені" країни не банкрутують у звичному розумінні слова (хоча зовнішньоекономічний дефолт і є визнанням банкрутства), а прирікаються на маргінальне животіння, на роль вічного боржника. В умовах необережної "відкритості" їх "економічний простір стає спустошеним і зайнятим іноземним, більш сильним капіталом" [3, ст.103].

І це не примара, а скорботна реальність багатьох країн світу. Генеральний секретар ООН К. Аннан під час відкриття 53-ї сесії Генеральної асамблеї (1998 р.) зазначив: "Мільйони продовжують маргінальне існування у світовій економіці, мільйонам досвід глобалізації не створює жодних можливостей, стимулюючи сили руйнації та знищення" [4, ст.35]. До того ж технологічний та соціально-економічний розрив між цими країнами і розвинутим Центром продовжує зростати. Процеси мультиплікації та акселерації прискорюють світову диференціацію та поляризацію.

Врятувати від цього трагічного майбуття може лише чітке усвідомлення небезпеки і проведення стимулюючої науково-технічної політики, задіяння інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Україна має технічні та інтелектуальні можливості для їх реалізації.

Не можна поминути увагою й шкідливі впливи глобальних господарських процесів на національну економіку. Включеність і "відкритість" економіки країни у світовий простір наражає останню, як вже зазначалося, на

небезпеку стихійних та замірених флуктацій потужних світових хвиль, "дев'ятий вал" яких здатний спричинити великі господарські руйнування.

Нестабільність світової фінансової системи стає дедалі небезпечнішою. Саме про це б'є на сполох Дж. Сорос у своїй книзі "Криза глобального капіталізму". Приборкання та впорядкування фінансової стихії, на його думку, стає чи не першим важким випробуванням "відкритого суспільства". Західний науковець Р. Буало зазначає, що сьогодні існує надзвичайно "заплутаний світовий порядок", який чекає на "нового Кейнса" [5, ст.58]. Прогнозування розвитку подій на світових ринках та розробка спеціальних антикризових заходів, передусім у фінансовій сфері, є абсолютно необхідними нині для кожної країни, і особливо для країн з перехідною економікою. Адже тут, крім загальної нестабільності соціально-економічної ситуації, дається взнаки відсутність різних амортизаторів та автоматичних стабілізаторів, напрацьованих у розвинутих країнах.

До сказаного додається ще одна проблема – обмеження можливостей держави щодо проведення автономної соціально-економічної політики. Вона має два аспекти. Перший полягає у тому, що багато сучасних зовнішніх економічних процесів важко піддаються урядовому контролю і впливу. Це, зокрема, внутріфірмовий оборот ТНК, масовані "припливи" й "відпливи" спекулятивних капіталів, валютні інтервенції фінансових фондів (типу соросівського "Квантум").* Другий аспект зводиться до того, що, інтегруючись у світове господарство, держава передає ряд своїх повноважень міжнародним органам. Певні види діяльності ніби випадають із сфери національного контролю і залишаються поза юрисдикцією держави. Це добре видно на прикладі митного законодавства. Правила ГАТТ/СОТ вимагають гармонізації національних норм з міжнародними, тобто пристання країни на умови, що їх ставить ця організація. Змодельовані під розвинуті економіки, вони не завжди відповідають інтересам менш розвинутих країн, таких як Україна. Ще О. фон Бісмарк говорив про те, що ідеологія вільної торгівлі завжди була зброєю сильніших націй. І успішно застосовувалась проти слабших.

Отже, загрози господарської глобалізації є достатньо серйозними й недооцінювати їх у жодному разі не можна. Їх потрібно знати й намагатись їм протидіяти, нейтралізувати ці негативні впливи. І це не може служити аргументом проти активного включення країни у світогосподарські процеси. За правильної стратегії зовнішньоекономічної діяльності можливо уникнути значних втрат і, натомість, отримати значні вигоди. Вони випливають із участі у міжнародному поділі праці, із інтеграції країни у світове господарство.

Позитивні ефекти *міжнародного поділу праці* відомі людству давно. Вони теоретично опрацьовані класиками політичної економії ще наприкінці XVIII ст. А. Сміт, який вбачав у суспільному поділі праці магістральний шлях соціально-економічного розвитку людства, доводив також переваги міжнародного поділу праці та міжнародного товарообміну. Він сформулював

* Для прикладу, Дж.Сорос оголосив у 1992 р., що данська марка впаде в ціні й зробив інтервенцію на 10 млрд дол. Уряд країни виявився безсилим протистояти цьому. Лише за два тижні Дж.Сорос заробив на цьому 2 млрд дол.

принцип абсолютних переваг, який і ліг в основу теорії зовнішньої торгівлі. Д. Рікардо доповнив його принципом відносних переваг, зробивши тим зарубіжну торгівлю універсальним засобом зростання ефективності національного виробництва. Західні економісти Е. Хекшер, Б. Олін, В. Леонтьєв, П. Самуельсон та деякі інші вже в ХХ ст. створили багатofакторні моделі формування сучасних відносних переваг. Не вдаючись у їх аналіз, все ж зазначимо, що вони виявили та обґрунтували ефекти, що їх отримує країна від спеціалізації на виробництві капітало-, праце-, матеріало- та наукомістких товарів. Прискорений розвиток світової торгівлі – це зворотний бік невинно зростаючого міжнародного поділу праці.

Першоосновою міжнародного поділу праці виступають відмінності природно-кліматичних умов, сформовані структури виробництв та господарські механізми окремих країн. Сьогодні до цього додаються темпи розвитку та застосування науково-технічного прогресу, а також ефективність державної економічної політики. У наш час жодна із країн світу, навіть найрозвинутіша, неспроможна виробити всі необхідні їй товари. Крім того, виробництво певних товарів, замірене лише на внутрішній ринок, було б неефективним, оскільки обмеженість останнього не дозволяла б підприємствам досягти оптимальних розмірів. До того ж у зв'язку із подорожчанням сучасних наукових досліджень жодна держава не в стані забезпечити весь фронт НДДКР, а тим паче всеохоплюючі фундаментальні розробки. Сказане свідчить на користь активної участі кожної країни в міжнародному поділі праці, необхідності міжнародної взаємодії та співробітництва у господарській сфері.

Цьому немає розумної альтернативи. Недостатня включеність країни в зазначені світогосподарські процеси прирікає її на відставання. Небезпечним вже є саме згаяння часу, нерішучість та непослідовність у входженні в міжнародні взаємозв'язки. Розумна поведінка полягає в тому, щоб максимально використати можливості, закладені в міжнародному поділі праці. А вони суттєві: прискорення економічного зростання та підвищення ефективності національної економіки. Адже зовнішньоекономічна діяльність у наш час стала невід'ємною частиною суспільного відтворення. І це добре ілюструє економіка України, в якій зовнішньоторговельний оборот опосередковує 40-50 % виробництва ВВП*.

Базовим елементом, який формує зовнішньоекономічну діяльність держави, є саме участь у міжнародному поділі праці. Для України це завдання визначається як підключення до міжнародного поділу праці. Воно не з простих: світові потреби в товарах і послугах в основному забезпечені, ринки поділені. Тому вихід нових країн, зокрема України, може відбутися лише за умови, що будуть запропоновані або дешевші, або кращі, або нові продукти. Іншими словами, успіх на зовнішніх ринках забезпечується відносними перевагами, які існують і, які ще потрібно створити.

Перші кроки до світових ринків Україна зробила й, на перший погляд, зробила успішно. Про це свідчить величина експортної квоти, яка вважається

* Так, у 2000 р. за рахунок експорту в Україні формувалося більше половини ВВП, у той же час понад 40 відсотків ВВП витрачалося на імпорт. Див.: Внутрішній ринок відстає...// Урядовий кур'єр – 11 липня 2001 р. – С.2.

визначним показником включення країни в міжнародний поділ праці. В 2000 р. вона становила майже 60 %, що є дуже високим значенням. Для порівняння вкажемо, що цей показник для такої "торгової" держави, як Японія, становить 11 %, для країн ЄС – 17 %.

Однак слід взяти до уваги те, що нами передусім експортуються нескладні товари, зокрема сировинні, які в світі мають обмежений попит і реалізуються за відносно низькими цінами. До того ж асортимент українських товарів, які здатні пробитися на світові ринки, досить обмежений. Тому пертурбації, що часто виникають на цих ринках, можуть суттєво позначитися на стані експорту загалом. А це через велику експортну залежність здатне помітно вплинути на стан економіки країни. Розрахунки, проведені Міністерством торгівлі США, показують, що робота на експорт приносила прибутки на 30 % більші, ніж від діяльності на внутрішньому ринку, а заробітну плату на 15 % вищу. Підраховано також, що експорт продукції на 1 млрд. дол. забезпечує появу в країні 22-25 тис. додаткових робочих місць. У США, для прикладу, у 1985 р. експорт "створив" 7 млн. нових місць праці [6, ст.33-34].

Отже, можна говорити про існування "світового доходу" – результату міжнародного обміну та співпраці, який формується за рахунок створених у глобальному середовищі ефектів масштабу та агломерації, раціонального розподілу та використання світових ресурсів (природних, людських, фінансових), міжнародної спеціалізації та кооперування. Він є достатньо значним, що підтверджує успішний розвиток та зростання чисельності ТНК і БНК, для яких міжнародна арена стала живильним середовищем.

Боротьба за "світовий пиріг" стає дедалі гострішою. Більші шматки з нього отримують країни, які зуміли повніше інтегруватися у світову економіку, розгорнути активну діяльність на усіх напрямках господарської співпраці. Від розмірів цих шматків значною мірою залежить національний добробут, можливості економічної динаміки.

Таким чином, успішне "відкриття" економіки, інтеграцію країни в світове господарство можна розглядати як самостійний фактор економічного розвитку. В умовах господарської глобалізації відбувається поєднання дії, взаємодія внутрішніх та зовнішніх факторів економічного зростання. При цьому реалізується тенденція посилення впливу на господарські результати зовнішніх факторів. Більше того, світогосподарські тенденції стають все більш визначальними для розвою національних економік.

Українське суспільно-економічне реформування ще більшою мірою, ніж це стосується усталених ринкових економік, відчуває потребу в зовнішніх "ресурсах розвитку". При гострому дефіциті внутрішніх капіталів, технологій, підприємництва та ін. їх поповнення можна і потрібно здійснити за рахунок світових ринків. Це й визначає важливість та необхідність "відкриття" української економіки.

Література

1. **Націю** звеличують великі цілі і діла. Виступ Президента України Л.Д. Кучми у Верховній Раді України 22 лютого 2000 року// Урядовий кур'єр. – 23 лютого 2000 р. – С. 2-4.
2. **Хорос В.** Глобализация и периферия// Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – №12. – С. 111-118.
3. **Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В.** Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.: Україна, 1997. – 237 с.
4. **Філіпенко А.** Модернізація економіки України в умовах глобалізації// Вісник Національної академії наук України. – 2000. – №1. – С. 34-43.
5. **Мовсесян А., Огнивцев С.** Транснациональный капитал и национальные государства// Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – №6. – С. 55-63.
6. **Мокій А.** Регіонально-секторальна модель зовнішньої інтеграції: передумови і стратегія реалізації. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 346 с.

Доц. С.С. Дикий – УкрДЛТУ

ПИТАННЯ ПОКРАЩЕННЯ ОБЛІКУ ВІДХОДІВ ТА ВТРАТ ДЕРЕВИНИ

Розглядається стан і шляхи вдосконалення інформаційної бази економічного аналізу втрат сировини та матеріалів і використання відходів з метою комплексного використання деревної сировини.

S.S. Dykiy – USUFWT

Questions of improvement of the account waste and losses of wood

In article considers a state and perfection ways of information base of economic raw materials losses analysis and materials and elimination of wastes with view of complex use of arboreal raw materials.

Якість та повнота вивчення втрат сировини і матеріалів та використання відходів багато в чому визначається станом інформаційної бази. При аналізі відходів та втрат деревини використовуються бухгалтерська і статистична звітність підприємств та об'єднань, реєстри бухгалтерського обліку, дані оперативно-технічного обліку і первинні документи. Сукупність наявної економічної інформації, яка відображає затрати сировини та матеріалів, утворення та використання вторинних матеріальних ресурсів, наявність втрат повинна забезпечити проведення глибокого аналізу комплексного використання деревини з метою виявлення резервів підвищення ефективності виробництва. Тому у комплексі проблем, пов'язаних зі зниженням втрат деревини, важливе місце займають питання покращення обліку відходів та втрат деревини, а також звітності про ці втрати як інформаційної бази економічного аналізу.

Слід відзначити, що проблеми вдосконалення інформаційної бази аналізу втрат і відходів деревини взагалі не висвітлені у спеціальній літературі, не надається їм достатньої уваги й у підручниках з бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності. Проте, в інформаційному забезпеченні економічного аналізу втрат сировини та матеріалів є значні проблеми, які ускладнюють дослідження конкретних факторів, що впливають на утворення втрат і використання відходів деревини.